

**Te arotahi ki ngā rauemi
ako ka whakaputaina
ki ngā akomanga arareo Māori:
Ngoikoretanga, ngā ahuatanga
haere ake nei?**

He whakarāpopotonga

Alex Hotere-Barnes, Te Mihinga Komene,
me Wawaro Te Whaiti,
2017

*Kei aku rangatira, e mihi ana ki a koutou. Koutou ngā tini whānau o te motu, ngā puananī o te reo, ngā tumu whakahaere o te hunga ako anō hoki. Ko koutou ērā i manaaki i te mana mātauranga Māori, i te mana motuhake hoki o ngā kura Māori puta noa, i ngā motu tau atu, tau atu. **Tēnā koutou katoa.***

Te horopaki

E ai ki ngā pārongo kua kohia e ngā kaitakawaenga arareo Māori me ngā kitenga a ngā kaitārai rauemi o Tātai Aho Rau, he moroiti noa iho nei ngā taunakitanga aromātai kaupapa Māori e pā ana ki ngā tūmomo rauemi ako whaitake hei tā ngā ākonga, ngā whānau me ngā pouako kei ngā horopaki arareo Māori. Nā whai anō te whakataua a te rōpū Māori o Tātai Aho Rau ki te rapu kōrero mō tēnei tūāhuatanga. E 37 ngā pouako nō ngā kura/horopaki arareo Māori puta noa i Aotearoa i uiuitia. E manawanui ana mātou ki te whakawhanake i ngā mōhiotanga arotake e pā ana ki ngā tirohanga a ngā kura, ngā whānau me ngā ākonga hoki e hāngai ana ki ngā rauemi arareo Māori, ā mohoa nei, ā haere ake nei hoki.

Te pūtake

Kua whakaritea tēnei whakarāpopotonga mā te hunga e hiahia ana ki te whai whakaaro ki ngā kōrero mō ngā rauemi whaitake mō ngā ākonga, ngā whānau me ngā pouako kanorau. Ko ngā whāinga ia ko ēnei:

- Ka whakaaturia tētahi kapoāhua ki te wāhanga ako arareo Māori o ngā whakaaro matua me ngā hiahia tōmua o ngā pouako mō te āhua ki te whakaputa rauemi me ngā rauemi e ngaro ana.
- Ka kohia ngā pārongo e tika ana ki te hāpai i ngā mahi tārai rauemi mō te wāhanga ako arareo Māori haere ake nei.

E aro ana tēnei tuhinga ki ngā kitenga i ngā uiui pouako me te hāngai o ēnei kitenga ki te ahunga o ngā mahi tārai rauemi haere ake nei. I runga i te āhua o ngā kitenga me ngā mahi arohaehae i waihangatia e mātou tētahi anga whakatakoto mātāpono matua mō te hanga rauemi. Ka kapi i tēnei anga ngā kaupapa me ngā tikanga kua horapa, ka whakahāngai ai ki te mahi tārai rauemi. Ka rerekē te hanga o te anga, ka whanake hoki i a mātou ka matapaki tonu me te hunga e whakaaro nui ana ki te tipu me te auahatanga o te mātauranga Māori. Kei te whārangi 6 ētahi atu pārongo e pā ana ki te huarahi kaupapa Māori i whāia e mātou ki te kohikohi pārongo, ko wai ngā kaiāpai, ā, i pēhea hoki te āhua o tā rātou hāpai.

Ngā kitenga matua

Me ata mai te mātauranga Māori i roto i ngā rauemi ā-ipurangi: Kāore i ārikarika te kī mai a ngā pouako me mōmona kē atu te pūtea rauemi ki te ipurangi. E tika ana kia kitea i ngā rauemi ngā tirohanga e te iwi Māori ki te ao, te mana o ngā tikanga Māori me te mātauranga Māori hoki mā ngā huarahi hou, ngā huarahi auaha, me ngā huarahi whakapātaritari. Ko te rauemi matihiko matua kei te whakamahia mō te ako, ko te iPapa, heoi anō, kāore te nui o te whakamahi o te iPapa i ngā akomanga i whai wāhi i roto i ā rātou mahi rangahau. E ai ki ngā pouako, he nui kē atu te ako a ngā ākonga mā te korikori kēmu, mā te whakamahi hangarau mōhiohio hoki, pēnei i te tiro tiro i te ipurangi ki te kohikohi pārongo me te whai māramatanga ki ngā pārongo ako whaitake.

Te hira o te ako ngātahi

Kei te hiahia ngā pouako ki ngā tū hangarau ka hāpai i te katoa o te whānau ki te ako i te reo me ōna tikanga. E ai ki ngā pouako, me pai te āhua o ngā rauemi hei hāpai i te ako ngātahi o te whānau me ngā tamariki, ngā mokopuna hoki. Mā tēnei ka whanake te reo Māori o te whānau; ka rīra ake te taukaea e here nei i te kāinga ki te kura; ka tautāwhi hoki i te tuku ihotanga o te reo ki ngā whakapaparanga.

Me kanorau ngā rauemi kia matihiko, kia ōkiko hoki

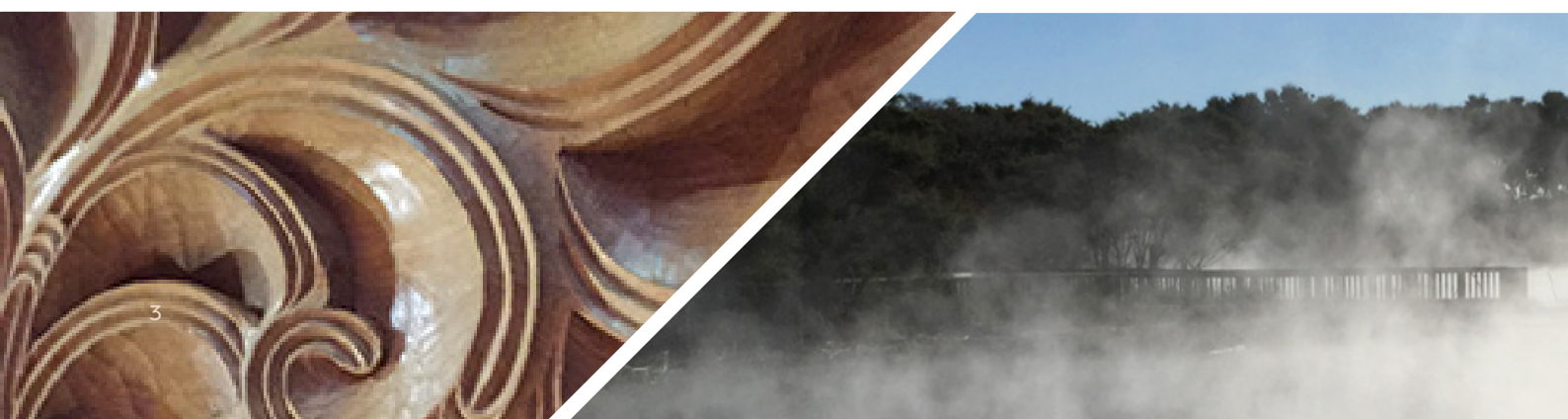
Me whai wāhi te mata matihiko me te mata ōkiko i ngā rauemi. Mā te huarahi whakauruuru i ngā rauemi matihiko me ngā rauemi ōkiko ka whaitake, ka māmā hoki te ako mā ngā tamariki, te whānau me ngā pouako hoki. Mā te whakamahi i ngā huarahi ako pēnei ka wahi wāhi ngā matea ako huhua o ngā ākonga me ō rātou whānau ka tahi, ka rua ka whānui ake te pūtea huarahi whakaako a ngā pouako. E ai ki ngā pouako, me pai ake te whakauruuru o ngā āhuatanga ako ā-koni, ā-rongo, ā-kite hoki.

Ngā rauemi e hapa ana

He rite tonu te mahi whakamāori o ngā rauemi reo Pākehā a ngā pouako i ēnei rangi nei. E ai ki ngā pouako, ka panonihia e rātou ngā rauemi kia whaitake ai ki ngā kaupapa e whakaakona ana, ki ngā mātāpono rānei o te kura. Ka ngāwari ake ngā mahi whakamahere i te ako, ka pai ake hoki ngā mahi whakaako me ngā rauemi e whakaatu ana i te hāngai ki *Te Marautanga o Aotearoa*, ki *The New Zealand Curriculum* rānei, ā, he tauira hoki o te whakamahinga o aua rauemi i roto i ngā mahi whakaako.

Me whai hōtaka whakangungu me ia rauemi hou ka puta

E tika ana kia whakangungua ngā pouako haere ake nei ki ngā āhuatanga o ngā hangarau me ngā rauemi hou; ērā e hāpai ana i ngā whanaketanga o ngā mātauranga o te kura, me ērā hoki e hāpai ana i te pouako, te ākonga me te whānau ki te ako.

I hua mai ngā mātāpono kei raro iho nei i ngā pārongo i kohia e mātou e meatia ana, koinei ngā āhuatanga e tika ana kia whakaarohia i a wai rānei ka whakaputa rauemi mā ngā akomanga arareo Māori.

Ngā mātāpono tārai rauemi mātauranga ara reo Māori

Te whakamana i te mātauranga Māori:
Whakaarohia auahatia te whai wāhitanga o ngā kōrero a ngā tīpuna, i ngā kōrero hoki mō ngā rangi kei mua i te aroaro i roto i ngā kaupapa ako, ngā tikanga me to reo Māori hoki.

Te pūnaha tiritiri:
Whakaarohia ngā ara tiritiri me ngā ara whakatairanga i ngā rauemi ki te kura me ōna whānau; arotakehia.

Te ako tahi:
Whakamaheretia ētahi awheawhe ako mā te whānau whānui e hāngai ana ki te ako ki te kura, ki te kāinga anō hoki.

Mahi ngātahi kia auaha ai te hua:
Whakaritea he tōpūtanga tāngata he mātanga mātauranga, marautanga hoki, te whānau, ngā pouako me ngā ākonga ki te whiriwhiri kōrero mō te whanaketanga, mō te hoahoa hoki o ngā rauemi haere ake nei.

Ākonga Whānau Pouako

He tirohanga pouako

Ka whakarāpopotohia i konei ngā kōrero matua a ngā pouako i a rātou ka whakaaro ki ngā rauemi ako i te horopaki o te arareo Māori.

Ngā wāhanga matua e toru o te tārai rauemi e tika ana kia arohia

- Te Reo Māori
- Pūtaiao
- Aromatawai

E hiahia ana ngā pouako kia āhei rātou ki te whakamahi i ngā rauemi pēnei i ngā taupānga reo Māori he kanorau ōna, ā, kia whakamahia hoki ēnei ki te hāpai i te whakaako mātauranga mā ngā huarahi maha. Hei tauira, “Kēmu whānau pū”. Ko tā te kēmu nei he tautoko i te ākonga mā te whakaatu rautaki hanga rerenga, whanake puna kupu, whakamahi papakupu hoki. Ki tā ētahi pouako, he nui te wā ka whakapauhia ki te rapu rauemi atu ano:

“Ka kimi haere mātou i ngā rauemi kātahi ka panonihia kia pai ai te whakaako me te reo Māori... Kāore ngā rauemi reo Māori. He tau katoa ngā rauemi engari ko te reo tērā e whakapae huarahi ana. Whakamāorihia ngā rauemi.”

Hei tā te nuinga o ngā pouako, ehara i te mea ka whaitake te nui o te pūtea rauemi kei ngā kura, heoi anō, e māharahara ana rātou ki te torutoru o ngā rauemi reo Māori e taea ana e rātou te panoni kia hāngai ki ō rātou ake kura, ākonga, whānau hoki:

“Me mōhio rawa au ki te whakamahi i te momo rauemi, nō reira, me tuku āwhina mai, me whakarite whakangungu hoki mō ngā momo rauemi. Me aro te rauemi ki ia taumata ako. Me tuku hoki i ngā rauemi tautoko e hāngai pū ana.”

I te wā i tukuna te pātai e hāngai ana ki ngā uara e tika ana kia arohia i te wā e waihangatia ana ngā rauemi ako, ka puta te urupare i ngā pouako e meatia ana, ko ngā rauemi hira nui ērā ka whakawhanake i te mātauranga, i te wairua hoki o te ākonga. Ko tētahi ara whakatutuki i tēnei whakaaro ko te hoahoa rauemi ka “tūhono atu ki ōu ake uara, ōu ake whakapono hoki”. I rorotu te whakaaro kia hāngai te hoahoatanga o te marau me ōna mōhiotanga ki te takiwā:

“Ka rata ahau ki ngā rauemi e whakatairanga ana i ngā kōrero kei ngā whakataukī. E rata ana aku tamariki ki ngā āhuatanga kare ā-roto me ngā takunetanga pono... Ka whai pānga ki tō rātou ao.”

“Ngā pūrākau e hāngai pū ana ki te iwi, e kaha ana hoki te whaitake o ngā kōrero. E tika ana kia purutia, kia whakatairangatia hoki ngā kōrero kua tukuna iho e ō tātou tīpuna ki a tātou.”

Ngā ara ako matua e toru

- ĪPapa
- Mahi ipurangi
- Moheni hiko

I whakaūngia e ngā pouako ko te ĪPapa te rawa e tino rata ana ngā ākonga. Heoi anō, i puta hoki te kōrero e meatia ana me kaua e whāiti te titiro mā te hanga rauemi mō ngā pae matihiko anake. He pai kē atu ki ngā pouako te whakamahi ngātahi i ngā rauemi matihiko me ngā rauemi ōkiko:

“Tēnei mea te ako he ara huhua ōna: he ako mā te pūoro, ngā haerenga ā-kura hoki. Kei ia tamaiti āna ake ara ako. He rauemi te rauemi heoi anō, kia ngahau te hanga o ngā rauemi ka mau ki te hinengaro o te tamaiti kātahi ka hīkaka ake te āhua.”

E hiahia ana ngā pouako ki ngā rauemi he māmā ki te panoni kia pai ai te whakamahinga i roto, ki waho akomanga hoki. Ko ngā momo e whakaarohia ana ko ērā e āhei ana te whakahāngai ki ngā taumata huhua o te reo matatini, o te reo pāngarau hoki. Hui katoa, ko ngā rauemi ka whakahono i te mātauranga ka ākona me ngā ara whakaako huhua, ngā rauemi ka tino whaitake:

“Ngā wheako rāwekeweke, rongo mā te ringa. E rapu ana mātou i ētahi rauemi ka hāpai i ngā momo hinengaro huhua, ā, ko ngā whakaaro Māori tōna tūāpapa.”

Hei tā te pouako mō te hanga rauemi

E whakahau ana ngā pouako me whakaaro ngā kaitārai rauemi ki ngā āhuatanga kei raro iho nei i a rātou ka huri ki te whakahoahoa rauemi:

- Whakaurua tētahi anga matua e mātua whakaatu ana i te pūnaha mō te whakaako i ngā mātauranga o roto, heoi anō, kia māmā hoki kia āhei te kura tērā te panoni kia hāngai.
- Whakatakotoria he tauira whaitake o te whakamahinga o te rauemi.
- Kia whai pānga, kia wātea hoki ki ngā pouako, ngā ākonga, me ō rātou whānau hoki.
- Kia kīnakitia ngā rauemi ki ngā hōtaka whakangungu hei tautoko i te pouako ki te whakamahi i te rauemi ki rō, ki waho atu hoki i te akomanga.

E ai ki ētahi pouako ko te hōtaka ‘Te Poutama Tau’ o te wāhanga ako Pāngarau me ‘He Manu Tuhituhi’ mō te reo matatini ētahi tauira o ngā hōtaka kounga. Kei te pēnei ngā whakaaro, nā te mea, he aratohu whaitake mā te pouako kei te kohinga o ēnei rauemi, ā, mā tēnei ka māmā ake ai ngā hōtaka te panoni me te whakahāngai ki tā te pouako matatau ki te reo me ngā matea ako hoki o ngā ākonga.

Katoa, katoa, e whakaaro nui ana ngā pouako ki te hoahoatanga o ngā rauemi me te whai wāhi o ēnei āhuatanga e whai ake nei:

“...he ngāwari noa iho ki te whakamahi, ka whakaū i ngā rautaki ako, ā, he tauira paearu hei whai mā ngā ākonga e eke taumata ai rātou, ka mutu, he whakaaro atu anō ki ētahi atu whakamahinga o te rauemi.”

Te pūnaha tiri rauemi

Ka rite tonu te tae atu o ngā rauemi ki ngā kura i ia toru marama, ka tae atu rānei ina tonoa i Down the Back of the Chair, te rārangi rauemi nā Te Tāhuhu o te Mātauranga kei te ipurangi o ngā rauemi ako mō ngā kura arareo Māori me ngā kura auraki. E whakapono ana te nuinga o ngā pouako kei te kaiako matua o ngā wāhanga ako te haepapa tiritiri rauemi hou, māna rānei e whakamōhio atu ki ngā pouako mēnā he rauemi hou ka puta.

E ai ki te rahinga o ngā pouako, ko te kaitiaki tari tērā ka whiwhi tuatahi i ngā rauemi. Kei te rahi o te kura te tohu mēnā ka whakamōhiohia ngā kaimahi katoa, te pouako matua rānei o te wāhanga ako, he rauemi kua puta. I konā ka āpitihia te ingoa o te rauemi ki te rārangi rauemi o te kura, kātahi ka hoatu ki tētahi kopa rauemi e ai ki te momo, e ai rānei ki te wāhanga ako. Ka whakaaturia te whakamahi, ka tukuna haerehia rānei ngā rauemi ki te pouako i mua i te huri ki te whakamahi me ngā ākonga, ā, i ētahi wā, me ngā whānau hoki. Karekau noa iho tētahi mahere tiritiri rauemi i waenganui i te kura me te whānau i kitea.

Ki tā ngā pouako, koinei e whai ake nei ngā ara angitu ki te tiritiri rauemi ki te whānau me te hapori o te kura:

- Me mātua tuku i ngā rauemi hou ki te kāinga me ngā ākonga hei mahi kāinga. Mā tēnei ka whai wāhi ngā mātua ki te kite i te whakamahinga o te rauemi.
- Mā te whakatū kaupapa ka pōhiritia ai te hapori pēnei i “Te Rā Kaumātua”, hei ara whakaatu i ngā rauemi.
- Ka haere atu ngā pouako ki ngā kāinga o ngā ākonga, ka whakaritea rānei he hui whakangungu me te whānau kia pai ai te matapaki i ngā āhuatanga ka whaitake i ngā mahi tautoko i te ako i te kāinga me te kura.
- Ka matapaki te hoahoatanga o ngā rauemi hou me te whānau e ai ki ngā āhuatanga kei te marau ā-kura, kei ngā kōrero hoki mō Te Āhua o te Ākonga.
- Kia tae atu ngā whānau ki te kura ki te tiki atu i ā rātou tamariki, ki te matapaki rānei i ngā āhuatanga o te ako a ngā tamariki, ka noho te pouako ki te kōrero ki ngā whānau e pā ana ki ngā rauemi hou me ngā huarahi ako.

I whakamārama mai ētahi pouako, kia tae atu ngā rauemi hou ki ngā kura, he ngoikore ētahi o ngā whakamahukitanga ki te pūtake o ētahi o aua rauemi:

“E tika ana kia whai whakamahukitanga hei hoa haere mō ia rauemi... E pōhēhē ana ki te whakaputa tētahi rauemi e wai rānei ka tukuna hoki tētahi whakamahukitanga i tōna taha. Ka mate mātou ki te whakamārama atu ki ngā whānau te āhua o ngā rauemi. E whakaaro ana ahau me e whakaputa ana tētahi rōpū i tētahi rauemi ka tukuna hoki ngā kōrero whakamahuki e hāngai ana ki te whakamahinga o te rauemi e te whānau.”

E ai ki ngā pouako, he torutoru noa iho ngā wā ka whakahoki kōrero te whānau mō te kounga, mō ngā kōrero rānei kei ngā rauemi. Heoi anō, ko te tokoiti ka whakahoki kōrero, he rite tonu tā rātou pēnā me ngā kōrero pai, ngā kōrero whakapātaritari hoki e pā ana ki ngā rauemi.

Hui katoa, i kitea e mātou ko te ara tuku, te ara tonu me te ara tiritiri rauemi me kaha ake. Hei taunaki ake i te kōrero o runga ake nei, kei ētahi kura ētahi ara tiritiri, ara whakatairanga hoki i ā rātou rauemi ako. Otirā, he āhuatanga tonu e ārai ana i te whakamahi tika me te whakamahi whaitake o ngā rauemi ako i ngā kura, ā, koinei ētahi e whai ake nei:

- Kāore ō ngā rauemi whakamahukitanga pai (te pūtake, ngā ara whakamahi i ngā mahi whakaako)
- Ngā pūnaha ngoikore noa iho nei ki te tiritiri ki ngā pouako, ngā ākonga me te whānau
- Karekau noa iho he ara whakaputa whakaaro (mō ngā rauemi) ki/i te pouako, te ākonga me te whānau.

Ki hea ā muri atu?

Kia tino whaitake ngā rauemi reo Māori ki ngā tāngata Māori huhua e tika ana ki haere tonu ngā kōrero me ngā tāngata katoa e whai pānga ana. Hei te 12 marama e haere ake nei ka mahi tahi mātou ki ngā whānau me ngā ākonga ki te toro haere me te whakatau ko ēhea ngā rauemi e tino whaitake ana ki te ako. E manawanui ana mātou ki te whakawhanake i ngā mōhiotanga arotake e pā ana ki ngā tirohanga a ngā kura, ngā whānau me ngā ākonga hoki e hāngai ana ki ngā rauemi arareo Māori, ā mohoa nei, ā haere ake nei hoki. E whakatika ana ki te mahi tahi ki ngā whānau me ngā ākonga ahurea huhua ki te tūhura i ngā kōrero mō ngā rauemi e tino whaitake ana ki ā rātou mahi ako.

Ngā tikanga kohikohi pārongo

I te āhua o ngā whanaungatanga kē i waenganui i a Tātai Aho Rau me ētahi kura, i pōhiritia ētahi o auā kura ki te hāpai i tēnei rangahau. Me i whakaaetia te tono, i oti i a rātou tētahi uiui ā-ipurangi rānei, i noho tahi ki te matapaki ā-whānau rānei; i wātea hoki ki a rātou tētahi rōpū ā-ipurangi i Google Community ki te whakawhiti whakaaro mō tēnei take. I whāia ngā huarahi kaupapa Māori, ērā ka ū tonu ki ngā mātāpono o te whakapapa, te reo, ngā tikanga me te wairua, ki te ārahi i ā mātou mahi rangahau, me ā mātou mahi tātari kitenga hoki.

Nā te mea he iti te tipakotanga mō tēnei rangahau (37 pouako puta noa i Aotearoa) e whakahau ana mātou kia kaua e pōhēhē he kitenga ēnei nō tētahi kohinga tangata tokomaha. Kāore ngā tirohanga a ngā whānau, ngā ākonga, ngā whakahaere mātauranga Māori ā-motu, ngā kaiwhanake rauemi, ngā kaihoahoa, ngā kaituku kōrero whaitake, ngā kairangahau, ngā kaitautoko ā-pūtea hoki e whai wāhi i roto i tēnei whakarāpopotonga. Heoi anō, e mārāma ana mātou e tino whaitake ana auā tirohanga ki ngā ara whakarite, whakahoahoa, tohatoha rauemi hoki.

Mō Mātou

He ratonga a Tātai Aho Rau CORE Education e hāpai ana i ngā mahi katoa e hāngai ana ki te ako i ngā kura arareo Māori. E whakaū ana mātou i te hira nui o te tārai rauemi ako he kounga, he matatini hoki hei ara hāpai i ngā mahi whakarite i ngā ākonga Māori mō āpōpō, mō tua atu hoki. Koinei ngā āhuatanga ka ārahi i a mātou ka whakarite, ka whakawhanake whakaaro mō ngā rauemi ka tāraia haere ake nei. Tēnā whakapā mai ki a mātou ki te kōrero mō ōu matea ako e hānagai ana ki ngā kaupapa Māori.

KUPU TAKA, KĪANGA

REO MĀORI

ā-koni, ā-rongo, ā-kite

matea, matea ako

rawa

rauemi matihiko

rauemi ōkiko

rīra

taukaea

(huarahi) whakapātaritari

REO PĀKEHĀ

kinesthetic, aural and visual

need, learning need

digital device (in this context)

digital resource

physical resource

strengthen

rope, string

challenging (ways)

CORE
EDUCATION
Tātai Aho Rau